

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Досліджено загальні тенденції розвитку національної економіки; визначено передумови та фактори зростання промислового сектору економіки України.

Представлено варіант прогнозу розвитку промисловості України

Постановка проблеми. Під економічним розвитком національної економіки ми розуміємо систематичне і довготривале поліпшення матеріальних і духовних умов життя населення країни на основі зростання продуктивності праці та капіталу. Економічний розвиток – це не тільки кількісне, а саме якісне економічне зростання реального ВВП країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Шумпетер Й. свого часу визначив відмінності між економічним розвитком та економічним зростанням: маючи на увазі під розвитком насамперед якісні зміни господарського кругообігу, під зростанням – звичне збільшення населення і багатства [7, 154]. Таким чином, економічне зростання – це просте збільшення реального ВВП країни, що відображає значно вужче коло зв'язків і відносин, ніж економічний розвиток. Економічне зростання є органічною складовою частиною економічного розвитку. Отже, можна погодитися із визначенням В. Рахліна [5, 39-40], що економічне зростання – це кількісний економічний розвиток, а економічний розвиток – якісне економічне зростання.

В літературі існує безліч тлумачень економічного розвитку. Одна група авторів (Л. Безчасний, Л. Бальцерович,) пов'язує економічний розвиток із зростанням добробуту, доходів на душу населення, поліпшенням якості життя, підвищенням ступеня задоволення головних потреб усіх членів суспільства. Інші (Б. Габовіч, Д. Лук'яненко) акцентують увагу на зв'язку з прогресом і зростанням, еволюцією та

експансією. Треті дослідники (Р. Нуреев, А. Філіпенко) наголошують на комплексному, багатомірному характері цього процесу, що включає в себе глибокі зміни в технічній, економічній, соціальній, політичній, інституціональній сферах, у галузі інфраструктури, технологій, освіти, а також у сфері головних факторів виробництва: капіталу, природних ресурсів, праці.

Значну роль у забезпеченні якісного економічного розвитку національної економіки належить промислому сектору. Промисловий сектор економіки представляє собою систему видів економічної діяльності, їх підвидів та підприємств, діяльність яких направлена на виробництво товарів і послуг для проміжного і кінцевого споживання.

Досягнення стабільних темпів зростання промислового сектору економіки є актуальною проблемою для країни, про що свідчать численні теоретичні дослідження вітчизняних вчених. Дослідженню факторів, чинників та методів економічного розвитку національної економіки присвячені наукові праці В. Геєця, Т. Горбатенко, В. Єременко, М. Скрипніченко, І. Крючкової, А. Філіпенко та ін. Проте, на сьогодні ще недостатньо уваги приділено прогнозуванню промислового сектору у розрізі видів діяльності з урахуванням впливу на них як зовнішніх так і внутрішніх чинників.

Мета дослідження. Узагальнити тенденції розвитку національної економіки. Визначити основні проблеми та перспективи розвитку промислового сектору. Представити варіант прогнозу розвитку промислового виробництва України.

Викладення основного матеріалу. Прогнозування економічного розвитку ґрунтується на вивченні закономірностей розвитку економічних явищ і процесів і направлено на виявлення найімовірніших та альтернативних способів їх розвитку, є основою для вибору і вмотивування економічної політики, яка враховувала б виявлені об'єктивні аспекти пізнаних закономірностей і процесів. Прогнозування економічного розвитку як сфери діяльності в соціальній ринковій економіці застосовується на всіх ієрархічних рівнях управління [3, 93]. Прогнозування економічного розвитку поєднує два елементи – передбачення і пропонування. Відповідно до цього розрізняють пошукове і нормативне прогнозування економіки. В своєму

дослідженні ми використали пошукове прогнозування, яке представляє опис можливих перспектив, станів, розв'язання проблем майбутнього і є здебільшого теоретико-пізнавальним, завданням якого є з'ясувати, як розвивається об'єкт дослідження за збереженням тенденцій.

Економічний розвиток України протягом восьми років характеризувався позитивною економічною динамікою, незважаючи на її суттєве уповільнення у 2005 році. Середній темп приросту ВВП за цей час становив 7,5%, (для порівняння: середній темп ВВП Російської Федерації за цей період – 6,9% [8], темп приросту ВВП світової економіки – 4,9% [9]).

Проте, зростання економіки України протягом 2000-2007 років було досить нерівномірним, про що свідчать дані таблиці 1.

Таблиця 1. Динаміка розвитку основних видів промислової діяльності за 2000-2007 роки

(у % до попереднього року)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Валовий внутрішній продукт	105,9	109,2	105,2	109,6	112,1	102,7	107,3	107,6
Обсяг продукції промисловості	113,2	114,2	107,0	115,8	112,5	103,1	106,2	110,2
<i>Добувна промисловість</i>	106,4	103,3	102,3	105,5	104,1	104,4	105,8	102,7
<i>Переробна промисловість, з неї</i>	116,6	117,2	108,9	118,2	114,6	103,0	106,3	111,7
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	123,0	118,2	108,4	120,0	112,4	113,7	110,0	110,0
Хімічна та нафтохімічна промисловість	108,8	110,6	106,5	116,8	114,4	109,8	103,2	106,2
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	107,7	111,4	105,3	117,9	119,3	114,3	112,8	116,9
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	121,3	104,9	103,9	114,3	112,0	98,5	108,9	108,3
Машинобудування	115,3	118,8	111,3	135,8	128,0	107,1	111,8	128,6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	98,2	102,6	101,1	104,7	98,9	102,9	106,7	103,2

Джерело: [4; 10]

Період 2000-2004 рр. характеризується високою динамікою макроекономічних показників. Чинники економічного зростання за відповідний період були різними, а темпи зростання досить нерівномірними так, зростання ВВП від 5,9% до 12,1% було зумовлено комплексом взаємопов'язаних чинників, а саме: надлишком робочої сили на підприємствах; вільними виробничими

потужностями; наявністю на економічному ринку імпортованих товарів низької та середньої якості, які можна було замінити вітчизняними товарами; додатковими доходами підприємств, які були отримані у процесі монетизації господарського обігу [2, 59]. Позитивна динаміка економічного зростання за аналізований період була забезпечена завдяки використанню значною часткою

вітчизняних підприємств традиційних та нетрадиційних для ринкової економіки методів адаптації, які забезпечували їм виживання у країні. До традиційних методів ринкової економіки можна віднести впровадження нових технологій у виробництві, випуск нових продуктів поліпшеної якості, освоєння нових ринків тощо. До нетрадиційних методів адаптації, якими скористалися вітчизняні підприємства, віднесемо різке скорочення використання бартеру і взаємозаліків у зв'язку із значною монетизацією економіки.

У 2005 році мало місце суттєве уповільнення динаміки макроекономічних показників, а саме: ВВП – до 2,7%, обсяг випуску продукції промисловості – до 3,1%. Таке уповільнення можна пояснити вичерпанням резервів так називаємого “відновлюваного зростання”, на яких ґрунтувалося зростання у 2000-2004 роках. До причин уповільнення зростання ВВП та промислового виробництва можна також віднести завищений реальний обмінний курс

гривні, коли ціновий захист внутрішнього ринку не компенсує недостатню конкурентоспроможність вітчизняних товарів. В свою чергу, низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів стримує розширення внутрішнього попиту. За розрахунками М.І. Зверькова для збереження економічної динаміки на рівні 7%-8% на рік, приріст внутрішнього кінцевого попиту має становити не менше як 10%-12% на рік [2, 60].

Починаючи з 2006 року відновлюється прискорення економічного розвитку. Так, ВВП у 2006 році зріс на 7,3%, обсяг промислової продукції – на 6,2%, у 2007 році – 7,6% та 10,2% відповідно.

У 2007 році найбільші темпи зростання спостерігались у переробній промисловості, які були досягнуті, в першу чергу, за рахунок зростання машинобудування (28,6%), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (8,3%), виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (10,0%) та ін. (рис. 1).

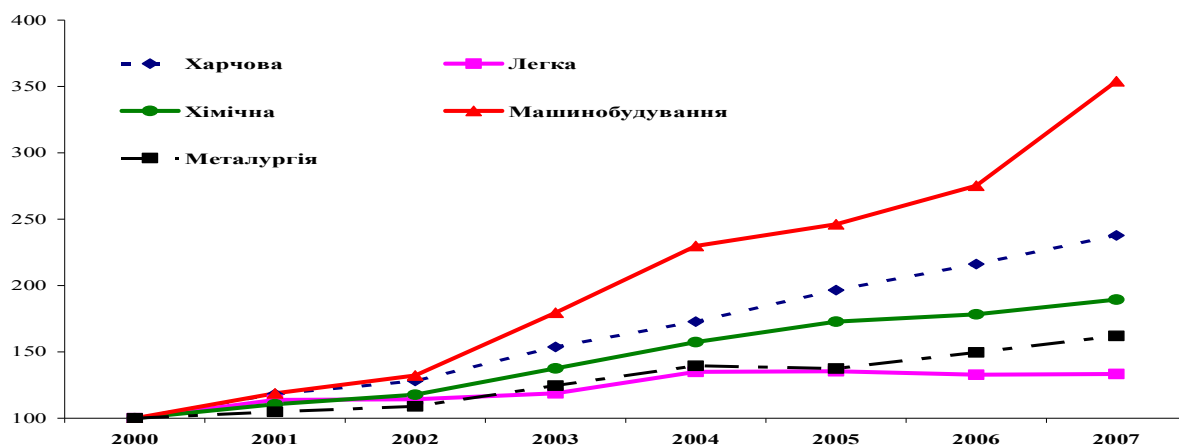

Рис. 1. Індекс виробництва продукції за видами промислової діяльності [11]

За даними Мінекономіки дані види промислової діяльності забезпечили майже 75% приросту промисловості в цілому [11].

Проте, відповідні темпи зростання обсягів виробництва даних видів промислової діяльності не можуть забезпечити конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників.

Для досягнення конкурентоспроможності економіки країни необхідно не тільки зберегти, але й примножити темпи її зростання, як на короткотерміновий так і на довгостроковий періоди. Тому, при прогнозуванні макроекономічних показників на 2008-2012 роки пропонуємо врахувати, наступні чинники та припущення:

– дані Світового банку, за прогнозами якого очікується уповільнення темпів розвитку світової економіки, а саме: якщо за 2007 рік ВВП становив 4,9%; то за підсумками 2008 року зростання ВВП прогнозується на рівні 4,1%; за 2009 рік – 3,6% [9, 12];

– уповільнення темпів зростання економіки країн СНД, які є основними торговельними партнерами України. Так, за даними статистичного комітету СНД за 2007 рік середній показник ВВП країн СНД зріс на 7,8%, за 2008 рік – очікується його зростання на рівні 7%, за 2009 рік – 6,5% [8]. За інформацією Міністерства економічного розвитку та торгівлі РФ – приріст ВВП за 2007 рік становив 7,6%; у 2008 році очікується зростання ВВП на рівні 5,9% [13]; у 2009 році – 5,9% [8];

– сприятливу зовнішньоекономічну ситуацію на світових ринках, а саме, зростання світових цін у 2008 році на сталь і металопродукцію на 10-15% та продукцію хімічної промисловості на 5-10% у середньорічному вимірі; у 2009 році зростання світових цін на продукцію металургійної та хімічної промисловості буде більш повільнішим – на рівні 3-5% [14];

– можливий негативний вплив підвищення ціни на імпортований природний газ та поступове наближення її до європейського рівня, яка, на сьогоднішній день становить 179,5 дол. США за 1000 куб. метрів без урахування тарифів на транспортування та постачання та ПДВ; та прогнозується її збільшення у 2009 році – до 300-330 дол. США.

За зростанням цін на природний газ слід очікувати істотного зростання витрат виробництва, що може призвести до падіння конкурентоспроможності українських енергоємних виробництв, які на сьогоднішній день становлять основу експортного потенціалу України. В той же час це буде стимулювати товаровиробників до впровадження нових енергозберігаючих технологій та коригування промисловості у бік розвитку її неенергоємних компонентів. Найбільш залежними від підвищення вартості газу є ті види економічної діяльності, які

мають найбільшу частку газу у собівартості виробленої продукції, що також повинно бути враховано при прогнозних розрахунках. До них відносяться хімічне виробництво, виробництво інших неметалевих виробів та металургійне виробництво, де коефіцієнти прямих витрат на вуглеводні складають 7,5%, 7,1% та 3,3% відповідно [6].

За даними таблиць “витрати-випуск” частка валового прибутку в структурі випуску вищезазначених видів промислової діяльності складає 10,2%, 9,6% та 10,2% відповідно [6]. Тому можна зробити висновок, що підвищення ціни на газ хоч і є одним із факторів, що визначає ефективність виробничої діяльності підприємств, проте він не матиме значного негативного тиску. Більш вагомим фактором, який буде визначати ефективність діяльності даних галузей, можна вважати сприятливу зовнішньоекономічну ситуацію. Зростання світових цін на продукцію металургійної та хімічної промисловості дозволить частково компенсувати втрати товаровиробників від підвищення ціни на газ та зберегти позитивний рівень рентабельності.

Серед основних факторів впливу на ефективність промислового сектору, які нами були враховані при прогнозуванні, є вступ України до СОТ, який позитивно вплине перш за все, на галузі, орієнтовані на експорт: металургію, хімічне виробництво. Водночас, при вступі України до СОТ нами були враховані можливі негативні наслідки, певні ризики і застереження: загострення конкуренції на внутрішньому ринку та неготовність переважної більшості вітчизняних товаровиробників до жорсткої міжнародної конкуренції; несумісність товарної структури експорту України зі світовою структурою торгівлі і послуг на світовому ринку.

В той же час, на нашу думку, існує ряд викликів і негативних тенденцій, що закладають ризики, що можуть уповільнити економічне зростання країни і які були враховані при розробленні варіанту прогнозу:

– підвищення темпів інфляції, викликані посиленням інфляційних очікувань та світовими інфляційними процесами;

– світова фінансова криза також ставить під загрозу притік зовнішнього капіталу в Україну. Як наслідок, можливе подорожчання кредитів за рахунок більш високих відсоткових ставок та скорочення максимального терміну кредитування, що може призвести до скорочення інвестицій на реконструкцію та оновлення об'єктів виробничої інфраструктури;

– зростання проблемних кредитів через кількість виданих споживчих кредитів домогосподарствам, що може призвести до сповільнення внутрішнього споживання та підвищення боргового навантаження на домогосподарства;

– проведення ревальвації курсу гривні відносно долара США¹ також може суттєво вплинути на динаміку показників промислового сектора на короткострокову перспективу, як наслідок, можна очікувати втрату частини валового прибутку, перш за

експортноорієнтованими галузями промисловості. Так, за розрахунками Мінекономіки за підсумками 2008 року найбільше чисте зменшення валового прибутку буде спостерігатися в металургійному виробництві – на 2540,7 млн. гривень, виробництві харчових продуктів – на 273,9 млн. гривень та машинобудуванні – на 254,9 млн. гривень [14]. Проте, в машинобудівній галузі можливе деяке уповільнення темпів зростання обсягів виробництва продукції також через підвищення цінової конкурентоспроможності імпортованих машин та обладнання.

Всі вищезазначені фактори впливу, як позитивні так і негативні, були нами враховані при прогнозуванні розвитку промислової діяльності. Можливі прогнозні показники основних видів промислової діяльності наведені в таблиці 2.

Таблиця 2. Прогнозні показники основних видів промислової діяльності на 2008-2012 роки*

(у % до попереднього року)

	2008 очікуване	2009 прогноз	2010 прогноз	2011 прогноз	2012 прогноз
Валовий внутрішній продукт	104,0	104,5	106,0	107,2	107,0
Обсяг продукції промисловості	103,2	105,4	106,5	108,1	107,4
<i>Добувна промисловість</i>	<i>102,3</i>	<i>101,7</i>	<i>102,8</i>	<i>103,5</i>	<i>102,9</i>
<i>Переробна промисловість</i>	<i>103,5</i>	<i>106,5</i>	<i>107,6</i>	<i>109,6</i>	<i>108,7</i>
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	103,9	108,5	110,0	110,9	111,2
Виробництво коксу; продуктів нафтоперероблення	90,0	100,0	100,0	101,0	101,5
Хімічна та нафтохімічна промисловість	100,5	102,1	103,5	104,6	104,0
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	113,0	107,0	111,0	117,3	116,0
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	97,5	102,5	103,1	106,1	104,0
Машинобудування	121,0	116,0	118,0	119,5	118,0
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	102,4	102,1	102,9	103,1	103,3

*Розраховано автором за даними Держкомстату України

¹ 22 травня НБУ був встановлений офіційний обмінний курс гривні відносно долара США на рівні 4,85 грн./дол. США. Раніше рішенням Ради НБУ від 28.11.2007 р. №18 обмінний курс обмінний курс гривні відносно долара США був встановлений у межах 4,95-5,25 грн./дол. США.

Так, за прогнозними даними сукупний вплив вищенаведених факторів дещо уповільнить темпи розвитку економіки порівняно з 2007 роком. Враховуючи прискорення зростання обсягів імпорту та уповільнення зростання експорту, внаслідок ревальвації національної валюти у короткостроковому періоді, що не компенсуватиметься адекватним зростанням інших компонент ВВП, прогнозується деяке уповільнення зростання ВВП у 2008 р. на 3,6 в.п., у 2009 р. – 3,1 в.п.

Уповільнення зростання обсягів експорту пояснюється тим, що внаслідок ревальвації прибуток від експортних операцій зменшуватиметься, що призведе до зниження фізичних обсягів експорту. Прискорення зростання обсягів імпорту буде викликане зниженням цін на імпортовані товари, що стане причиною збільшення фізичних обсягів імпорту. З іншого боку, за рахунок розширення пропозиції на внутрішньому ринку здешевлених імпортованих товарів, зросте темп реального зростання ВВП та питома вага у структурі ВВП кінцевих споживчих витрат домашніх господарств та валового нагромадження основного капіталу, що стане основою формування зростання економіки у довгостроковій перспективі.

Серед основних чинників уповільнення темпів розвитку економіки на середньостроковий період є очікуване погіршення умов торгівлі для України, охолодження світової економіки та підвищення витратності виробництва. В той же час, прогнозована сприятлива зовнішньоекономічна ситуація на світових ринках на продукцію металургійної, хімічної та сільськогосподарську продукцію, яка впливає на розвиток харчової галузі, дасть можливість частково компенсувати зростання вартості газу та інших складових витрат, що дозволить отримати доходи та підвищити рентабельність. Зростання промислового виробництва у 2008 році на 8,3%, 2009 – на 5,4%, 2010 – на 6,5% буде відбуватись, в першу чергу, за рахунок збільшення обсягів виробництва у машинобудуванні, металургії та харчовій промисловості. Зростанню обсягів виробництва у *машинобудуванні* буде також

сприяти подальша інвестиційна діяльність як вітчизняних товаровиробників так і країн СНД – основних торговельних партнерів України щодо оновлення та модернізації основних фондів.

Зростання обсягів *металургійного виробництва* прогнозується за рахунок сприятливої зовнішньоекономічної цінової ситуації на світових ринках. Внутрішній попит на продукцію забезпечуватиметься в першу чергу з боку машинобудування та будівництва, а також самої металургійної галузі.

Приріст обсягів виробництва у *харчовій промисловості* прогнозується досягнути за рахунок збільшення пропозиції на внутрішньому ринку, а також за рахунок цін та попиту на зовнішньому ринку.

При прогнозуванні розвитку промислової діяльності було враховано очікуване збереження високого притоку іноземного капіталу в Україну, який стимулюватиметься як членством України в СОТ, так і підготовкою країни до проведення Євро-2012.

В той же час, частково компенсувати зростання вартості газу та інших складових витрат дозволить прогнозований високий рівень цін на промислову та сільськогосподарську продукцію, що дозволить отримати прибуток та його використання на оновлення та модернізацію основних фондів, впровадження нових технологій з метою підвищення рівня конкурентоспроможності та збереження ринків збуту.

При прогнозуванні на середньостроковий період (2010-2012 роки) було передбачено:

- збереження інвестиційної активності, яка буде, в основному, здійснюватись в енергоємних галузях промисловості (металургії, хімічної промисловості та машинобудуванні) та інфраструктурних галузях;

- уповільнення інфляційних процесів;

За результатами проведених розрахунків прогнозується закріплення позитивних тенденцій економічного розвитку з темпами зростання на рівні 6-7%. Зростання промислового виробництва прогнозується на рівні 7,3% в середньому за рік.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На основі проведеного дослідження нами зроблено висновок, що

економічний розвиток – це комплексний багатомірний процес, який включає в себе глибокі зміни, в першу чергу, в технічній, економічній, соціальній, політичній, інституціональній сферах, а також у сфері головних факторів виробництва: капіталу, природних ресурсів, праці.

Особливості прогнозування економічного розвитку полягають у необхідності : започаткувати технологічні перетворення сучасного рівня і масштабів; передбачити органічне включення країни у світогосподарські, глобальні процеси з метою повнішого використання науково-технічного досвіду зарубіжних партнерів.

В основі побудови прогнозу на коротко- та середньостроковий періоди були враховані наступні припущення: подальше зростання цін на імпортований природний газ, що може призвести до уповільнення зростання промислового виробництва; уповільнення темпів розвитку світової економіки; падіння світових цін на металопродукцію на світових ринках може призвести до уповільнення зростання промислового виробництва, оскільки Україна є досить залежною від світових цін: так, більш ніж 40% вітчизняного товарного експорту забезпечує продаж чорних і кольорових металів; високі інфляційні очікування населення і товаровиробників; очікуване падіння світових цін в середньостроковому періоді на продукцію хімічної промисловості на світовому ринку. В сукупності із зростанням цін на газ це може призвести до зниження рентабельності хімічних підприємств і скороченням обсягів виробництва хімічної продукції.

Суттєвим стримуючим фактором зростання економіки може стати коливання світових цін на нафту (нафтопродукти). Так, збереження високих цін на нафту у 2008-2009 роках для енергоємної економіки України може призвести до скорочення експорту, а, відповідно, і темпів зростання ВВП при одночасному зростанні внутрішніх цін. Іншим стримуючим фактором буде вплив вступу України до СОТ, який призведе до збільшення на вітчизняному ринку товарів іноземного виробництва, що, на нашу думку, негативно вплине на конкурентоспроможність вітчизняного

виробництва в короткостроковому періоді. Тому, необхідно спрямувати пріоритети економічної політики на розвиток вітчизняних високотехнологічних галузей, що сприятиме стрімкому нарощуванню вітчизняного експорту та покращення конкурентоспроможності власної продукції.

Список використаної літератури:

1. Бодров В.Г. Основи конкурентоспроможності економіки України // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 67-74.
 2. Зверяков М.І. Перспективи формування нової якості економічного зростання // Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 59-66.
 3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3. / Ред. кол., С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002.
 4. Промисловість України у 2001-2006 роках, Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – Київ, 2007.
 5. Райхлин З. Основы экономической теории. Макроэкономическая теория ВВП (кейнсианский подход), – М., 1997.
 6. Таблица витрати-випуск України за 2006 рік в цінах споживачів, Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – Київ, 2008.
 7. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Пер. с нем. – М., 1982.
 8. <http://www.cisstat.com/rus>.
 9. <http://www.imf.org>; World Economic Outlook, October 2007.
 10. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
 11. <http://www.me.gov.ua>; Україна: перспективи розвитку (консенсус-прогноз).
 12. <http://www.imf.org>.
 13. <http://www.cisstat.com/rus>, Сценарні умови соціально-економічного розвитку РФ на 2008 рік і на період до 2010 року.
 14. <http://www.me.gov.ua>.
- БУРБЕЛА Тетяна Миколаївна – аспірант Науково-дослідний економічний інститут
- Наукові інтереси:
– дослідження макроекономічних показників ринку товарів і послуг